

DRUMUL SPRE SINE

Ioana Scoruș este psiholog, psihoterapeut de sorginte psihanalitică și scriitoare. A semnat rubrica „Cititorincul” din suplimentul literar *LA&I* și numeroase articole și cronici în revistele *Dilema veche*, *România literară*, *Convorbiri literare*, *Apostrof*, *Timpul*, *Orizont* etc. În prezent semnează rubrica „psiho” din revista *Viața Românească*. Pe lângă un volum de dialoguri cu șapte psihanalști care și-au practicat meseria în România în clandestinitate, înainte de 1989 (*Paradoxurile psihanalizei în România*, 2007), Ioana Scoruș a publicat versuri (*Iubiri imperfecte*, 2004), romane (*Povestea unei sinucideri*, 2006; *Un an din viața Liubei B.*, 2017; *Freud Museum*, 2019; *Ignoranță*, 2022), un volum de convorbiri cu Ion Vianu (*În definitiv*, 2018) și *Aventuri în Țara lui Strolyx: Prima mea carte despre emoții* (Humanitas Junior, 2020), cea dintâi carte pentru copii a autoarei. A contribuit la volumele colective *Cazuri clinice de psihiatrie* (2011), *De taină* (2020), *Suntem sănătoși la minte?* (Humanitas, 2022) și este autoare a cărții *Nu copilul e de vină. Pentru o contraetică a părintelui care știe tot* (Humanitas, 2023).

IOANA SCORUȘ

DRUMUL
SPRE
SINE

ÎNSEMĂRI
DESPRE
PSIHANALIZĂ
CA MOD
DE A TRĂI

HUMANITAS

Pentru toți cei care au trecut, trec și vor trece pragul cabinetului meu de psihoterapie și care m-au ajutat și mă vor ajuta să mă așez mai bine în viață, înțelegând. Dar și pentru toți ceilalți.

*Tu, cititorule, trebuie să-mi permiți să pun stăpânire pe tine, pe gândurile tale, pe mintea ta, de vreme ce nu am altă voce decât a ta, cu care să vorbesc. Dacă vrei să citești această carte, trebuie să-ți dai voie să-mi gândești gândurile, iar eu să-mi dau voie să devin gândurile tale, și atunci nici unul dintre noi nu va mai putea pretinde că gândul său este creația lui proprie, exclusivă... — Thomas Ogden, *Subjects of Analysis**

PREAMBUL

Plecând, luase cu el ceva ce până atunci existase în cabinetul meu și care acum, când închiseseșem tulburată ușa în urma sa, dispăruse. Lăsase în urmă ceva ce aș fi putut numi vid. Turul de forță al discursului său furios fusese cea mai uluitoare întrupare a unui suflet rănit pe care-mi fusese dat s-o văd și s-o aud. Însăși simpla lui prezență – ca și cum emana o forță căreia nu i te puteai împotrivi – mă așezase, dintru început, în singura postură potrivită acelui spectacol de ființă. Vibrația ei îmi indusese din prima clipă un acord, în care calibrarea pe care trebuie să o caut la întâlnirea cu fiecare nou pacient nu mai fusese necesară. Așa încât, bine instalată încă de la început, l-am lăsat să vorbească atât cât a avut nevoie, fiind atentă, până la a-mi anula răsuflarea, să nu întrerup transa în care părea că intrase, cu toate că vedeam bine că nu transă era. Încercam să-mi păstrez luciditatea, atentă nu doar la discurs, ci și la limbajul corpului – la mimică, gestică, respirație, la variațiile infinitezimale ale freamătului interior –, neputând să-mi dezlipesc privirea de pe fața lui, cu ochi care nu m-au privit nici măcar o clipă. Căutam să „prind” tot ce trimitea spre mine. Ca pe o scenă aflată în fața unui auditoriu cufundat în beznă, la un moment dat s-a ridicat în picioare, căci tensiunea căreia-i dăduse voie să iasă la iveală nu putea fi ținută la cota necesară rămânând așezat, lejer, în fotoliu. O asemenea tensiune avea

nevoie să fie susținută de arcul încordat al trupului, cu atât mai mult cu cât aducea pe scenă propria viață. Vedeam perfecțiunea intricării trup-minte, iar asta mă uluia. Era cu adevărat pe scenă, iar spațiul acela în care se așezase se afla exact la jumătatea distanței dintre lumea lui interioară și cea exterioară, iar eu eram privilegiatul martor al spectacolului. *De aceea* se afla aici, în cabinetul meu, și nu în altă parte. Tentația era să mă las dusă de vârtejul amețitor de cuvinte care, rostite într-o limbă care invita la levitație, părea că încifrează un discurs simbolic cu efect contrar. Mă cufundase într-o vagă stare de confuzie, în care nu știam prea bine cum să înțeleg ce transmitea cu și din toată ființa sa, dintr-un preaplin grăitor. Atenția pe care mi-o trezise într-un grad nemaiîncercat cerea o anumită așezare în raport cu inimitatea pe care – oare pentru prima oară la asemenea cote? – o scosese pe scenă. Nici asta nu mai întâlnisem. Mă obliga nu doar să văd, să aud și să încerc să înțeleg. Era acolo, în ceea ce rostea și în felul în care rostea, o invitație către alt undeva, care îmi bruia mintea neînțelegătoare. Nu știam dacă vorbea făcând sau nu abstracție de mine, căci, de la un moment dat, părea că se află singur în lumea lăuntrică pe care-o aducea la suprafață, dându-i formă prin cuvânt. Își evacua suferința, sculptând-o într-o furioasă muzică a frazelor. Nu mai întâlnisem o suferință... cântată. Cuvinte gata șlefuite, nu tumultul cu care mă întâlnisem până la el, cu ocazia atâtor alți pacienți, rostit fragmentat, printre lacrimi, oftături și disperări incoerente. După aparențe, eram un mediu, nu cineva care îi înlesnise imersiunea în adâncul din care discursul său ieșea, acum, la suprafață. Doar că nu unui mediu îi erau adresate acele cuvinte, ci – vedeam bine – unui om. Am ales să cred că lumea pe care-o scotea din adâncuri, o lume ce implora să fie cunoscută și înțeleasă, îmi e adresată anume *mie*. Forma însăși în care era rostită aștepta tocmai prezența *mea*. Trebuia, așadar, atât cât eram în stare, să o întâmpin corespunzător. Dar cum să întâmpini corespunzător

extra-ordinarul? Am convingerea că nu poți fi un bun rostitor dacă nu ai parte de un bun ascultător. Grație meseriei mele, mi-am dovedit, în timp, că sunt un bun ascultător, dar nu am știut până la el, până la acest domn care putea face și pietrele să plângă, că pot asculta – într-o deschidere la care mă obligase cu propria-i deschidere – racordată clipă de clipă la fiecare inflexiune a vocii, la fiecare respirație, cuvânt, gest. Și, mai ales, la atâta nerostit. La fiecare interval pe care-l străbătea sufletul său ars de durere, prins în ceea ce rostea nu doar prin cuvânt, ci și prin mișcarea trupului, prin muzica lui tumultuoasă, parcă dăruindu-(mi)-se întru eliberare. Sub ochii mei uluiți făcuse o călătorie prin deșertul durerii, iar eu îl putusem însoți doar pentru că mă luase cu el. Mă conectase la ființa lui cu forța cu care doar un mare îndrăgostit este în stare să-și mute iubita, în doar o clipă, într-o altă lume. Iar ceea ce rostea ajungea în adâncuri pe care nu mi le întuisem nici măcar în propriile-mi debordări de suferință. Discursul nimănui nu coborâse atât de adânc în mine și nu atinsese corzi pe care să le poată face să vibreze așa. Ajunsese dincolo de empatia care, de fiecare dată, mă păstrase nesmintit în granițele mele de terapeut aflat în fața pacientului, care reușește să-l însoțească fără a cădea în identificare. Așa încât, acum nu mai știam unde anume sunt, în ce spațiu intern al unei sensibilități cu totul străină de experiențele mele sufletești. Îmi efractase sistemul de apărări, instalându-se în mine cu durerea lui, pe care o trăiam de parcă era a mea. La un moment dat mi-a venit să-l opresc și să-l întreb: „Cine ești *tu*? De unde vii? Și ce anume vrei de la mine?”

Îmi cucerise inima de la primul gest – îmi adusese o cutie cu prăjituri. Nu am știut cum să mă port altfel decât acceptând-o și mulțumindu-i stângaci. Oamenii nu vin într-un cabinet de psihanaliză cu cadouri. Doar că ceea ce păruse a fi siguranța de sine din primele momente nu avea nici o legătură cu neputința furioasă, care curând avea să iasă pe scenă și pe care nu aveam cum s-o intuiesc. Schimbase, brusc, raportul

dintre noi, aruncându-mă într-un *montagnes russes* amețitor. Știa că avea să fie vorba despre o singură întâlnire, nicidecum despre o terapie, așa încât se așezase în cel mai potrivit loc: cel al curtoaziei pe care un anumit bun-simț îl presupune. A-mi aduce prăjituri nu fusese, așadar, un gest făcut *pour moi*, ci unul făcut pentru că *ainsi se fait*. De ce m-a ales, nici azi nu știu. Ce îmi era clar era că bărbatul din fața mea *venait d'une autre part*. Și – trebuie s-o spun –, de cum a început să vorbească, m-a aruncat în fascinație. Așa încât mi-a fost greu să-i fac față cu bruma de luciditate pe care o mai aveam la dispoziție.

Astfel de experiențe sunt unice la nivelul vieții unui om, iar ele se petrec doar cu concursul șansei. Nu le găsești în nici un studiu de caz din nici un tratat de psihanaliză, cu atât mai puțin în vreunul de psihologie sau psihiatrie. Fiindcă rostul lor, dacă e să și-l împlinescă, e acela de a deschide zări de dincolo de conștiință. Așa încât mă întrebam de-acum dacă ecoul modului în care îi răspunsesem emoțional ajunsese, la rândul-i, la el. Mă întrebam dacă și el mă simte, dacă știe că sunt acolo *juste pour lui*, cu toată ființa mea. Dar cât de bun profesionist poți rămâne, instalat în fascinație fiind? Căci fascinația este starea în care ești deja cucerit, până să-ți dai seama că ți-ai fost confiscat ție însuși. Luciditatea mea sângeroasă îmi fusese de ajutor ca să nu mă pierd de tot. Suferința lui, turnată în cuvinte spontane, era seducătoare, fiind prinsă într-o stilistică a rostirii pentru care orice scriitor care trudește pe estetica frazei ar fi dispus să dea un an din viață. Aveam în fața ochilor un personaj care-mi copleșea mintea. Mă aflu în plin paradox, adâncită într-o lume perfect ambivalentă, în care conflictele interne transpăreau, ininteligibil pentru el, în fiecare frază pe care o rostea. Înțelegeam acum că tocmai imposibilitatea de a se așeza de o parte sau de alta a conflictelor îl făcuse să vină la mine. Mi le dăduse de trăit din plin, dar nu aveam de unde ști că urmau să devină și ale mele.

Doar o mamă care-și strânge în brațe copilul se poate contopi, fără a se lăsa destrămată, cu durerea pe care corpul zguduit de spasme o trimite în corpul și-n sufletul ei. Doar o femeie care-și iubește bărbatul dincolo de ea poate fi reazem la o asemenea amărăciune. Și doar un terapeut conștient de datoria morală și profesională pe care o are față de omul care-i caută sprijinul își poate păstra poziția optimă atunci când șansa îi aduce în cabinet o asemenea ființă. Întâlnirea cu acest pacient, una singură, avea să-mi schimbe definitiv nu doar conduita profesională, ci și viața. Pentru că reușise să mă smulgă din spațiul mental în care locuisem până atunci, așezându-mă încă nu știam bine unde. Căci ceea ce rostea cuprindea zări de dincolo de secvența unei complicate relații fraterne, motiv al durerii lui. Iar zarea în care trimitea sfâșierea lui mă conținea, ca și cum existase în mine dintotdeauna. Deschidea, oare, o falie care-mi rămăsese inaccesibilă până atunci? Sau ce se întâmpla?

Cât timp a vorbit, nu m-a privit nici măcar o dată. Doar la venire – scurt, cu un soi de grandoare sumbră, înghițită de întunecimea privirii – și la plecare – lung, cu ochi jucăuși. *Așa* i-am putut surprinde ochii scânteietori și adânci, ochii unui om capabil să cucerească lumea, învingând turbulențele propriului suflet. Căci acolo era lupta cu el însuși. Vedeam că exact atunci, în fața mea, elabora, digera, mistuia conținuturile acelei amărăciuni în chiar timpul în care o rostea, coborând tot mai adânc în abisul durerii în care mă trăsesese și în care mă lăsasem dusă. Începând să vorbească, glisase pe un cu totul alt palier al ființei. Seninătatea și curtoazia cu care pășise în cabinet – jocul de rol, masca socială în care era maestru – se dizolvaseră în tenebrele sufletului său copleșit de afect. Însă ceea ce vedeam cel mai limpede era întreg efortul de gândire, de căutare a cuvintelor potrivite – de unde le tot scotea în asemenea ritm și cu asemenea precizie? –, efortul de sistematizare a discursului nu doar în lipsa de logică a faptelor teribile ale

vieții sale, ci și în cea a logicii sufletului rănit. Vedeam tensiunea calibrată infinitesimal, capabilă să regleze, în interiorul spațiului optim, emoția care propulsează gândul în căutarea adecvării perfecte dintre minte și suflet. Iar asta era cuvântul. Vedeam chinul durerii și al emoției, pur și simplu vedeam – căci auzeam, și înțelegeam, și simțeam ca și cum aș fi fost în locul lui – că, simultan cu ceea ce enunța, înțelegea mai mult decât înțelesese până atunci, pe măsură ce și eu înțelegeam. Minte la minte și suflet lângă suflet, miracolul se întrupa sub ochii mei. Trăiam acea simțire-împreună de care dădusem doar prin tratate. Aceeași vibrație de ființă despre care știam că are efect terapeutic, dar a cărei experiență nu o avusesem. Rostea fapte și trăiri pe care *le transforma în altceva*, așezându-le-n cuvinte și gesturi cărora le dădea forma înțelegerii (furioase), în arcul tensional care îl elibera. Deținea o uluitoare capacitate de a sta în tensiunea pe care singur o crea. Evacua retrăind durerea și, prin mistuirea ei, renăștea din propria cenușă, descărcat de acel prea îndelungat balast care nu mai putea fi astfel îndurat. Era o decizie acolo, o decizie de fratele său, una îndurerată. Însă, în același timp, era și o re-luare de sine în interiorul care, rostindu-se, reușea să se limpezească, purificat de zgura de care nici unul dintre ei nu era vinovat. Răzbătea din cuvintele lui o enormă iubire. O iubire care îmbrățișează nereușita, asumându-și-o ca pe un eșec propriu. Exorcizare a unei părți din sine, doar a unei părți, căci și el, la rândul lui, era victimă, asemenea fratelui său. Victimă furioasă și fără de vină, care-și asumă, dintr-o enormă responsabilitate, vinovății ce nu-i aparțin. Victimă a unei iubiri devoratoare față de fratele care-i pricinuisese atâta suferință. Viața îl aruncase într-o ecuație imposibilă, pe care îi cerea s-o rezolve. Așa încât, sub ochii mei, încerca să-l ucidă în interiorul său, *păstrându-l viu*. Însă, de astă dată, purificat. Ca și cum voia să-l curețe de toată zgura așternută pe viața lui, a cărei sursă nu era el. Se vedea astfel nevoit să se identifice cu vinovății străine, pe care

să și le asume ca și cum asta i-ar fi putut elibera fratele. Și, dacă ar fi fost posibil cu adevărat, ar fi făcut-o. Însă *știa* că nu poate. Ceea ce-i rămânea era să rostească *scenariul* care nu putea fi pus în act, dar pe care *cineva* trebuia să-l audă. Scenariul, simplu scenariu iluzoriu, trebuia livrat, așa încât, așezat în cuvânt, să ajungă la o formă de realitate. Important era să-i fie dată ființa, iar ființa nu i-o putea da decât rostindu-l. Căci miracolul cuvântului rostit e acela că devine realitate efectivă. Doar cuvintele rostite, și nu gândurile păstrate în interioritate, *transformă* gândul în realitate. Cea a cuvintelor căroră li s-a dat trup prin rostire *către altul*.

Cu fiecare clipă care trecea, părea că furia i se domolește, iar ființa îi devine tot mai ușoară, pereții din cristal ai sufletului său recăpătându-și limpezimea, în timp ce întreg acel evacuat, pe care-l promisem prin toate simțurile, cu toată deschiderea de care fusesem în stare, începea să lucreze în mine. Privirea sa zâmbitoare, eliberată de ceea ce o întunecase până atunci, mi-o confirma prin seninătatea brusc căpătată. Doar el nu o știa.

De unde, de unde oare venise acea făptură a cărei tipologie nu o întâlnisem în cei 18 ani de psihanaliză? Și cum de putuse deschide *asa ceva* în sufletul meu? Îmi dăruise ființa lui de durere, străbătând împreună, tumultuos și sfâșietor, marile artere ale sufletului, marile răspântii ale relației fraterne și întreaga cetate plină de grădini misterioase a clipei pe care-o trăia. Mi-am dat seama – și deja regretam – că avea să fie singura noastră întâlnire, căci nu avea nevoie decât de o scurtă revizitare a trecutului într-o necesară sistematizare a prezentului, care putea fi făcută doar prin mandatul extern pe care și-l oferise, alegând să se supună întâlnirii cu un „specialist“. O ordine de o a doua instanță fusese cea la care hotărâse să apeleze, și – vedeam bine – obținuse ce-și dorise. Privirea lui brusc înseninată mi-o confirma. Apelând la mine – un străin –, își

lor îmi arăta propria-mi temă, așezându-mă pe urmele ei *fără ca eu să fiu în stare să o văd mai bine de 35 de ani*. Tema cu care Gabriel Liiceanu intra și, simultan, epuizând-o, ieșea din filozofia de sistem – limita (singurul peratolog despre care știu că ar exista) – era aceeași cu tema mea. Doar că dacă a sa era abordată cu instrumentele filozofiei, a mea urma să fie abordată cu cele ale psihanalizei, atâta cât aveam să fiu în stare să o fac. Privirea sa spre în afară se întâlnește cu *nevoia* mea, a privirii spre înăuntru, dându-i naștere. Cărțile sale, cu care avusesem șansa să fac cunoștință grație profesorului de filozofie din facultate – o facultate tehnică –, deschiseseră în mine un spațiu de reflecție, oferindu-mi noi direcții. Așadar, Gabriel Liiceanu părea că nu epuizase sensul conceptului de limită, mai existau și alte lucruri de spus. „În afara”-ul filozofiei își aștepta „înăuntru” psihanalizei? Mă amăgeam, oare? Aveam, fără să-mi propun, să arăt că psihanaliza poate intra în dialog cu fenomenologia fără ca nici una să nu se dizolve în cealaltă? Acesta a fost *insight*-ul mai sus pomenit, faptul că am putut vedea firul roșu, cel care m-a călăuzit și a dat sens vieții mele. Ceea ce lipsea filozofiei de sistem – sufletul –, deținea din plin psihanaliza. Dacă azi l-aș întâlni pe Noica, aș ști ce să-i răspund. Și chiar de nu i-ar plăcea răspunsul (Noica nu dădea două parale pe psihanaliză nu pentru că o contesta, ci pentru că credea că nu duce nicăieri din punctul de vedere al spiritului), cel puțin aș avea unul. Și nici că mi-ar păsa că pentru Noica psihanaliza nu valora nici cât o ceapă degerată. Pentru că azi știu că se înșela. Așa încât, dacă măcar în spirit o exista ceva adevăr în sintagma platoniciană a întregului, a jumătății care-și caută, în eternitate, absolutul, pot spune că eu una mi l-am găsit. Chiar dacă am devenit conștientă de el atât de târziu. Poate că nu e psihanaliza cea mai bună cale de a ajunge la înțelegerea intimității ființei noastre, poate că există și altele, nu știu, dar ce știu e că este singura cale nu doar descriptivă, ci mai ales explicativă pe care-o avem până în acest moment. Descriptive

sunt și altele. Așa cum știu că fenomenologia oferă complementaritatea înțelegerii ființei. De aceea mariajul optim care scoate la lumină adevărul ființei este cel dintre fenomenologie și psihanaliză.

Revenind la nicasianul „nu se știe niciodată cine dă și cine primește“, grație *insight*-ului de care am avut parte, văd și mai bine „dansul ideilor“(G.L.) care-și dau mâna peste timp, purtate de cărțile care le-au asigurat ființarea. Și dacă ele înving timpul este pentru că sunt purtătoare de adevăr. Paginile de față au fost scrise, prin urmare, cu speranța că ele vor întâlni acele minți deschise spre cunoașterea care ne face mai sinceri, deci mai buni. Nu mi-am propus să conving pe nimeni, ci, măcar un strop, să pun la îndoială convingeri, îndoindu-mă de convingerile mele cărora le-am dat glas și pe care le-am interogat uneori până la des-ființare. O ceartă cu mine însămi, o încercare de a (mă) înțelege. Și astfel poate și alții vor purcede aidoma.

Reverberațiile gesturilor noastre ne sunt necunoscute; ele se pot multiplica, dând naștere unora noi. Este felul în care lampadoforul își face menirea în lume, dând torța mai departe. Dacă voi reuși fie și cu un singur om, mi-am îndeplinit-o.

